

Wizerunek – jak publikować legalnie?

Informacje o lekcji

Eksperti:	Wojciech Klicki, Małgorzata Szumańska, Kamil Śliwowski
Autorka wiedzy w pigułce:	Anna Obem
Autorka scenariusza:	Izabela Meyza
Organizacja publikująca:	Fundacja Panoptykon
Przedmiot:	Wiedza o społeczeństwie, informatyka, etyka
Sugerowany poziom kształcenia:	Szkoły ponadgimnazjalne
Licencja:	Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 3.0 Polska

Wiedza w pigułce

Każdemu człowiekowi przysługuje prawo do ochrony swoich dóbr osobistych przed naruszeniami ze strony innych osób. Dobrami osobistymi są m.in. dobre imię, cześć, zdrowie, swoboda sumienia, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa czy artystyczna, prawo do kultu osoby zmarłej, jak również wizerunek. Dobra te mają charakter niemajątkowy (nie można ich sprzedać) i ściśle wiążą się z daną osobą.

Wizerunek jako dobro osobiste

Wizerunek jest jednym z dóbr osobistych i też podlega ochronie. Wizerunek jest rozumiany bardzo szeroko: mogą to być cechy twarzy i całej postaci, budowa ciała – innymi słowy cechy wyglądu, na podstawie których można kogoś rozpoznać. Prawo do ochrony wizerunku, podobnie jak innych dóbr osobistych, przysługuje tylko osobom żyjącym. Ochrona wizerunku nie dotyczy postaci fikcyjnych, np. Myszki Miki i Sherlocka Holmesa, ani zmarłych, np. Marii Skłodowskiej-Curie i Mikołaja Kopernika.

Wizerunek może być utrwalany na różne sposoby, np. w formie zdjęcia, obrazu, filmu, karykatury; przy pomocy różnych narzędzi, np. aparatu fotograficznego, smartfona, tabletu, drona, a także ołówka i kartki papieru. Warto pamiętać o tym, że osobie utrwalającej czyjś wizerunek (np. malarzowi czy osobie robiącej zdjęcie) przysługują określone uprawnienia – efekt ich pracy (np. obraz, zdjęcie) jest chroniony przez prawo autorskie. W tej lekcji nie zajmujemy się jednak tym zagadnieniem, skupiamy się na zasadach wykorzystywania cudzego wizerunku.

Nie należy utrwalać wizerunku osoby, która sobie tego nie życzy; standardem powinno być zapytanie najpierw o zgodę. Utrwalenie czyjś wizerunku może wiązać się z naruszeniem innych dóbr osobistych tej osoby, np. dobrego imienia lub czci, jeśli zostanie sfotografowana w sytuacji ośmieszającej, prywatnej (np. podczas pogrzebu) lub intymnej.

Jeśli wizerunek nie jest utrwalany w celach prywatnych, a np. w celach biznesowych, może dochodzić do przetwarzania danych osobowych – na które trzeba uzyskać zgodę lub wykazać inną podstawę prawną (więcej na ten temat w lekcji pt. „Podstawy ochrony danych osobowych”).

Zasady rozpowszechniania wizerunku

Według ogólnej zasady nie wolno rozpowszechniać wizerunku danej osoby – czyli umożliwiać zapoznania się z nim bliżej nieokreślonemu, niezamkniętemu kręgowi osób – bez jej zgody. Od tej zasady są wyjątki. Można udostępniać czyjś wizerunek, jeśli:

- dana osoba otrzymała wynagrodzenie za pozowanie – np. model czy modelka;
- dana osoba na zdjęciu stanowi jedynie szczegół, część większej całości – np. przypadkowi turyści, którzy znaleźli się na dalszym planie czyjejs fotografii z wakacji i nie są tematem tego zdjęcia;
- jest to osoba powszechnie znana, a wizerunek utrwalono w związku z wykonywaniem przez nią funkcji publicznych: politycznych, społecznych, zawodowych itp. – np. prezydent państwa w trakcie przemówienia czy artysta na scenie.

Rozróżnienie, czy dana sytuacja może być zakwalifikowana jako wyjątek, nie zawsze jest proste. Oto przykłady sytuacji, które takimi wyjątkami nie są:

- zdjęcie klasowe – każdy uczeń jest tematem tego zdjęcia;
- zdjęcie, na którym ktoś znajduje się w tle, ale np. w charakterystycznej, przykuwającej uwagę pozie – ta osoba przestaje być tłem, a staje się tematem zdjęcia;
- nagranie nauczyciela prowadzącego lekcję – nawet popularnego nauczyciela trudno nazwać osobą powszechnie znaną;
- zdjęcie znanego polityka czy aktora na plaży z rodziną – to sytuacja prywatna, a nie zawodowa.

Wizerunek mogą wykorzystywać (ale nie rozpowszechniać) różne instytucje, np. szkoła, żeby wydać legitymację; urząd, żeby wydać paszport, dowód osobisty czy prawo jazdy. Urzędnicy mogą wykorzystać wizerunek (a więc w praktyce najczęściej przyniesione im zdjęcie) tylko w tym celu, do jakiego upoważnia ich prawo.

Rozpowszechnianie wizerunku a współczesna technologia

Trudno wyznaczyć wyraźną granicę, gdzie zaczyna się, a gdzie kończy rozpowszechnianie wizerunku. Dostępne technologie sprawiają, że od utrwalenia wizerunku do jego rozpowszechnienia jest naprawdę niedaleko. Użytkownicy smartfonów i tabletów mają do dyspozycji aplikacje, które za jednym kliknięciem przenoszą zrobione właśnie zdjęcie do chmury, by po automatycznej korekcie opublikować je w sieci lub przesłać drugiej osobie (aplikacje Instagram, Snapchat). Pokazanie zdjęcia koledze nie jest rozpowszechnianiem, ale opublikowanie go na otwartym blogu w sieci – już tak. Opublikowanie tego samego wizerunku w zamkniętej grupie na portalu społecznościowym przynajmniej teoretycznie nie jest rozpowszechnianiem. Sytuacja jest jednak trudna do jednoznacznej oceny, gdy grupa jest duża lub dostęp do niej swobodny. Co więcej – wystarczy, że jeden z członków grupy skopiuje wizerunek i umieści go na innym portalu, który jest publicznie dostępny, by wizerunek został rozpowszechniony.

Rozróżnienie sytuacji granicznych komplikują też dostępne dzięki najnowszym gadżetom możliwości powiększania obrazu. Wizerunek osoby, która dawniej byłaby tylko w tle zdjęcia, dziś może być powiększony i wyostrzony do tego stopnia, że będzie możliwe nawet oznaczenie jej za pomocą funkcji rozpoznawania twarzy. Na rozpowszechnianie takiego zdjęcia trzeba już uzyskać zgodę.

Uzyskanie zgody na rozpowszechnianie wizerunku

Jeśli masz wątpliwości, czy dany sposób użycia wizerunku będzie oznaczał rozpowszechnianie, lepiej założyć, że tak jest, i poproś o zgodę osoby, której wizerunek utrwalasz. Jeśli jej nie otrzymasz – nie powinieneś/-aś go opublikować. Zgoda na rozpowszechnianie wizerunku nie musi przybierać formy pisemnej: wystarczy upewnić się, że dana osoba nie ma nic przeciwko temu.

Warto pamiętać, że zgoda dotyczy rozpowszechniania wizerunku przez konkretną osobę – czyli jeśli ktoś zgodzi się, żeby koleżanka rozpowszechniła jego/jej wizerunek, nie daje to prawa innej osobie do skopiowania go i dalszego wykorzystywania. Jeśli natkniesz się w sieci na zdjęcie, przy którym nie podano wyraźnie informacji, że materiał można rozpowszechniać, możesz z dużym prawdopodobieństwem założyć, że rozpowszechnianie go będzie wiązało się z naruszeniem ochrony wizerunku (lub prawa autorskiego). To ogranicza możliwości wykorzystania dostępnych zasobów, ale ich nie zamyka.

Pomysł na lekcję

Uczestnicy i uczestniczki dowiedzą się, czym są dobra osobiste i wizerunek. Następnie zapoznają się z prawnymi i etycznymi aspektami rozpowszechniania wizerunku oraz zastanowią się, jak postępować w codziennych sytuacjach związanych z utrwalaniem wizerunku.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- wiedzą, czym są dobra osobiste i wizerunek;
- potrafią rozpowszechniać wizerunek zgodnie z zasadami prawa;
- są bardziej wrażliwi na sytuacje, w których utrwalanie i publikacja wizerunku może naruszyć czyjeś dobra osobiste.

Przebieg zajęć

Ćwiczenie 1.

Czas: 20 min

Metoda: praca w parach i miniwykład

Pomoce: kartki formatu A4, ołówki/kredki/mazaki (w liczbie odpowiadającej liczbie uczestników), taśma malarska/magnes/patafix

Poproś uczestników, aby usiedli w dwóch rzędach naprzeciwko siebie. Rozdaj każdemu kartkę i kredkę/ołówek/mazak. Powiedz, że osoby siedzące po prawej stronie za chwilę zamienią się w modelki i modeli. Osoby siedzące po lewej stronie poproś o narysowanie portretów osób siedzących naprzeciwko oraz podpisanie ich imieniem i nazwiskiem pozujących. Daj na to kilka minut, a następnie poproś o zmianę ról (modelki/modele zmieniają się w artystów/artystki i rysują portrety kolegów i koleżanek).

Przy pomocy taśmy malarskiej, magnesów lub patafiks przymocuj powstałe portrety do ściany lub tablicy, tak żeby były widoczne dla wszystkich uczestników lekcji (zapytaj wcześniej uczestników, czy nie mają nic przeciwko – jeżeli ktoś nie wyrazi zgody, nie wieszaj jego portretu).

Po wykonaniu zadania zapytaj uczestników:

- Jak czuliście się, pozując do portretu? A jak jako osoby malujące portrety? Czy to było dla Was komfortowe, że ktoś tworzy wasz portret?
- Czy możecie rozpoznać siebie na narysowanych przez kolegów i koleżanki wizerunkach?
- Jak czujecie się z tym, że wszyscy uczestnicy lekcji mogą patrzeć na Wasz wizerunek?
- Jak czulibyście się, gdyby zamiast portretów wisiały Wasze prywatne zdjęcia? Czy mielibyście coś przeciwko, żeby wszyscy na nie patrzyli?
- A jak czulibyście się, gdyby te portrety zostały zamieszczone w Internecie, w którym nie wiecie, kto je ogląda?
- Czy przypominacie sobie zdjęcia, które zamieściliście w sieci, a po jakimś czasie uznaliście, że nie chcecie, żeby tam były? Czy żałowaliście, że je zamieściliście?

Zbierz i podsumuj wypowiedzi uczestników. Następnie zapisz na tablicy hasło „wizerunek” i zaproponuj jego definicję („cechy twarzy lub całej postaci, które pozwalają rozpoznać osobę”, więcej na ten temat znajdziesz w „Wiedzy w pigułce”). Na koniec zapytaj, czy powstałe portrety według uczestników spełniają warunki bycia wizerunkiem.

Powiedz, że wizerunek jest jednym z naszych dóbr osobistych. Zapytaj uczestników, z czym kojarzy im się hasło „dobra osobiste”. Zbierz ich skojarzenia. Powiedz, że dobra osobiste przysługują każdemu człowiekowi i że wartości te są chronione przez polskie prawo. Na podstawie „Wiedzy w pigułce” dopowiedz, jakie inne – oprócz wizerunku – dobra osobiste możemy wyróżnić (np. dobre imię, wolność, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania).

Ćwiczenie 2.

Czas: 5 min

Metoda: *miniwykład*

Pomoce: *karta pracy „Wizerunek”, kreda i tablica lub marker i flipchart*

Powiedz, że wizerunkiem może być nie tylko obraz twarzy jakiejś osoby, ale też inne cechy, dzięki którym można ją rozpoznać, np. charakterystyczna blizna, sylwetka itp. Powiedz, że prawo do ochrony wizerunku przysługuje tylko żyjącym osobom. Żeby ktoś wykorzystał nasz wizerunek, potrzebuje do tego naszej zgody. Powiedz, że zgoda nie musi być wyrażona na piśmie, ale nie może także być domyślna. Opowiedz też o wyjątkach od tej zasady ochrony wizerunku (informacje z „Wiedzy w pigułce”).

Następnie pokaż uczestnikom zamieszczone w karcie pracy „Wizerunek” obrazy (możesz pokazać je na projektorze, korzystając z załączonych linków, lub wydrukować) i poproś o rozpoznanie:

- czy obraz jest wizerunkiem, czy podlega ochronie.

Rozmawiając o pokazywanych obrazach, zwróć uwagę na to, że nie wszystkie wizerunki podlegają ochronie (zwróć uwagę na wizerunki osób fikcyjnych oraz zmarłych).

Ćwiczenie 3.

Czas: 5 min
Metoda: miniwykład
Pomoce: kreda i tablica

Zapytaj uczestników, czy spotkali się z terminem „rozpowszechnianie wizerunku”. Powiedz, że rozpowszechnianiem jest sytuacja, w której zostaje stworzona możliwość zapoznania się z wizerunkiem bliżej nieokreślonego, otwartemu kręgowi osób, i że jeśli ktoś chciałby rozpowszechnić ich wizerunek, potrzebuje na to zgody. Powiedz, że aktualna sytuacja, kiedy portrety uczestników wiszą w klasie, nie jest sytuacją rozpowszechniania, bo mamy tu zamknięty krąg osób, ale gdyby ktoś z nich zrobił portretowi zdjęcie i wrzucił je na swojego bloga, byłoby to rozpowszechnianie. Możesz też przywołać inne hipotetyczne sytuacje, w których wywieszenie portretów w klasie byłoby ich rozpowszechnianiem (np. portrety wiszą przez cały tydzień, do pomieszczenia wchodzi różne klasy, rodzice uczniów i inne osoby).

Ćwiczenie 4.

Czas: 15 min
Metoda: dyskusja
Pomoce: sznurek/taśma malarska/kreda, karta pracy „TAK/NIE”, karta pracy „Rozpowszechnianie wizerunku”

Zrób przez środek sali linię. Możesz użyć do tego sznurka, taśmy malarskiej lub kredy. Na tej linii rozłóż kartki (z karty pracy „TAK/NIE”) w kolejności TAK; TAK, ALE...; NIE WIEM; NIE, ALE...; NIE. Powiedz uczestnikom, że za chwilę będziesz czytać opisy różnych sytuacji. Poproś, żeby ustosunkowali się do tych opisów i zajęli miejsce na linii zgodnie z tym, co myślą.

Następnie przeczytaj uczestnikom opisy znajdujące się w załączniku „Rozpowszechnianie wizerunku”. Jeżeli masz czas, po każdym twierdzeniu możesz przeprowadzić krótką dyskusję na temat prawnych i etycznych aspektów rozpowszechniania wizerunku. Proponowane pytania:

- Co robić w sytuacji, kiedy nie jesteśmy pewni, czy jakaś sytuacja jest rozpowszechnianiem wizerunku?
- Czy możliwa jest sytuacja, że zdjęcie wrzucone np. do zamkniętej grupy na Facebooku trafi do szerszego kręgu odbiorców? Jakie mogą być tego konsekwencje?

Na koniec podkreśl, że zamieszczając coś w Internecie, nigdy nie jesteśmy pewni, do jak szerokiego kręgu odbiorców trafi dana treść. Powiedz, że niezależnie od sytuacji, zawsze kiedy wrzucamy do sieci zdjęcie, warto przestrzegać dwóch zasad:

- zastanowić się, czy jesteśmy gotowi przyjąć konsekwencje tego, że wizerunek może trafić do szerszego kręgu odbiorców, niż początkowo sądziliśmy (w przypadku własnego wizerunku);
- pytać o zgodę osoby, które występują na zamieszczanych przez nas zdjęciach i filmach.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć uczestnicy i uczestniczki:

- wiedzą, czym są dobra osobiste i wizerunek?

- rozumieją, na jakich zasadach można rozpowszechniać wizerunek innych osób?
- potrafią rozpoznać sytuacje, w których mogliby zranić innych lub naruszyć ich prawa, publikując ich wizerunek w sieci?

Opcje dodatkowe

Przed zajęciami możesz poprosić uczestników, żeby przynieśli swoje prywatne zdjęcia (możecie je także wspólnie wydrukować w szkole). Zamiast rysować portrety możecie rozwiesić te zdjęcia w klasie. To opcja dla grup, które są mniej chętne do prac plastycznych.

Materiały

- Karta pracy „Wizerunek”
- Karta pracy „Wizerunek” – wersja dla prowadzącego z odpowiedziami
- Karta pracy „TAK/NIE”
- Karta pracy „Rozpowszechnianie wizerunku”

Zadania sprawdzające

Zadanie 1

Prawda czy fałsz (P/F)?

1. _ Wszystkie zdjęcia polityków można rozpowszechniać.
2. _ Wizerunek to jedno z dóbr osobistych.
3. _ Ochrona wizerunku przysługuje także osobom zmarłym.
4. _ Mam prawo wrzucić do sieci zdjęcie, na którym w tle znajdują się przypadkowi przechodnie bez pytania ich o zgodę.
5. _ W świecie nowoczesnych technologii trudno wskazać jasną granicę między utrwalaniem a rozpowszechnianiem wizerunku.

Słowniczek

Dane osobowe – wszelkie informacje dotyczące konkretnej osoby fizycznej – zidentyfikowanej (np. takiej, którą znamy bezpośrednio) lub możliwej do zidentyfikowania (czyli takiej, którą można wskazać na podstawie posiadanych informacji). Nie mamy do czynienia z danymi osobowymi wówczas, gdy informacja dotyczy instytucji (np. firmy), grupy osób, osoby fikcyjnej (np. postaci literackiej) czy takiej, której nie jesteśmy w stanie rozpoznać. Dane osobowe podlegają ochronie i nie mogą być zbierane bez odpowiedniej podstawy prawnej (np. zgody osoby, której dotyczą).

Dobra osobiste – przysługujące każdemu człowiekowi dobra o charakterze niemajątkowym, chronione prawem cywilnym. Należą do nich m.in. zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, prawo do prywatności, poczucie przynależności do płci.

Mem internetowy – popularna internetowa forma komentowania rzeczywistości, zazwyczaj przybierająca formę graficzną (rysunek, zdjęcie) z nałożonym krótkim tekstem. Memy charakteryzują się dużym potencjałem wiralnym – powielane i komentowane przez użytkowników sieci mogą dotrzeć do szerokich rzesz odbiorców.

Ochrona wizerunku – wizerunek każdej osoby (czyli jej podobizna utrwalona np. na zdjęciu bądź filmie) podlega ochronie. Oznacza to, że nie może on być rozpowszechniany bez zgody danej osoby. Istnieją jednak wyjątki. Rozpowszechnianie wizerunku bez zgody jest możliwe w przypadku: 1) osób powszechnie znanych, jeżeli wizerunek wykonano w związku z pełnieniem przez nie funkcji publicznych, 2) osób stanowiących jedynie szczegół całości takiej jak zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza, 3) osób, które otrzymały zapłatę za pozowanie, chyba że wyraźnie zastrzegły inaczej, 4) osób ściganych listem gończym.

Przetwarzanie danych osobowych – wykonywanie jakichkolwiek operacji na danych osobowych, takich jak zbieranie, utrwalanie, przechowywanie, opracowywanie, zmienianie, udostępnianie i usuwanie, zwłaszcza gdy odbywa się w systemach informatycznych.

Rozpowszechnianie wizerunku – umożliwienie zapoznania się z wizerunkiem bliżej nieokreślonego, niezamkniętemu kręgowi osób, np. publikacja w prasie, na blogu, w otwartej grupie na portalu społecznościowym, wywieszenie na ogólnodostępnej tablicy.

Wizerunek – utrwalona podobizna człowieka przedstawiająca cechy wyglądu, które pozwalają na jego identyfikację. Na wizerunek składają się zarówno cechy naturalne, m.in. rysy twarzy, postaci czy budowa ciała, jak i dodane, np. fryzura, makijaż, ubranie, okulary (o ile są charakterystyczne dla danej osoby). Wizerunek podlega ochronie prawnej.

Czytelnia

1. *Fotografie a prawa osób fotografowanych*, IP blog o prawie własności intelektualnej i nowych technologii [dostęp: 12.08.2015] <http://www.ipblog.pl/2014/06/fotografie-a-prawa-osob-fotografowanych/>.

Ten materiał jest częścią projektu „Cyfrowa wyprawka” Fundacji Panoptykon.

Projekt współfinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**